

FRI-2B.308-1-L-04

INTERROGATION AS A METHOD FOR GATHERING NON-MATERIAL EVIDENCE OF A CRIME

Dr. Nevena Ivanova Ruseva, PhD

Department of Criminal Law Sciences and Security,

Law Faculty

“Angel Kanchev” Univesity of Ruse

Tel.: +359889623456

E-mail: nruseva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The Importance of the examination of the crime scene in investigating industrial accidents with victims. This review aims to present and give special place and role of the examination of the crime scene as a means of evidence used in investigating industrial, manufacture and other accidents in which someone is injured - injured or deceased people, and covers crimes committed in the conditions of Article 123 of the Criminal law and Article 134 of the Criminal law. Here has been examined the specification of planning, preparation and tactics of conducting this investigative action in these conditions.*

Key words: View of crime scene, criminal proceedings, injury, safety, investigation, accidents

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящото изложение има за цел да представи същността и ролята на разпита като способ за доказване в досъдебната фаза на наказателния процес, като се постави акцент върху криминалистически значимите аспекти на този „вербален“ метод за събиране на доказателства и се обърне внимание на спецификата на формиране на възприятията и тактическите особености в процеса на тяхното възпроизвеждане. Разгледани са особеностите при планирането, подготовката и тактиката на провеждане на това действие по разследването, както и индивидуалните умения и познания, които следва да притежават разследващите органи, с оглед постигане на оптимални резултати от провеждането на разпита.

EXPOSITION

Същността на разпита като процесуален способ за доказване в наказателното производство се изразява в „получаване на информация от разпитваното лице за обстоятелства, подлежащи на установяване и доказване в хода на делото“. Общата задача на разпита се изразява в приемане на известни за разпитвания достоверни сведения за определен кръг от обстоятелства, при които се е развило разследваното събитие и за лицата, които участват в него.

В своето издание „Българско наказателно-процесуално право“ проф. Никола Саранов препраща към публикация на Ханс Грос от 1904 година, в която последният сочи, че разпитът: *...има за цел да осведоми съдията по същество за произхода на престъпното деяние по такъв начин, че като че ли той самият – със собствените си чувства и компетентното си знание – е възприел*²⁹⁶.

В посоченото по-горе издание самият проф. Саранов определя разпита в наказателния процес като: *онова процесуално-техническо средство, което може да бъде използвано от съда или органите на съда (съдията-следовател) за изискване разяснения по неизвестни въпроси*²⁹⁷.

²⁹⁶ Саранов, Н. Българско наказателно-процесуално право, Том I. С., Художник, 1934, с. 301.

²⁹⁷ Пак там.

В учебника си „Криминалистика“ проф. Иван Боев разглежда разпита като информационно-психологически процес, в който се реализира: ...*общуване, комуникация между две лица – разпитващ (дознател, следовател, прокурор, съд) и разпитван (обвиняем, свидетел, пострадад, експерт). В резултат на това протича предаване и приемане на информация от говорещия към слушащия*²⁹⁸.

От изведените и цитирани анализи и схващания в теорията, подкрепени и актуални и днес, ясно личи виждането на авторите за особената роля, която заема разглежданият способ за доказване в едно наказателно производство - разпитът.

Разпитът, разгледан като когнитивен процес и начин на общуване между разпитван и разпитващ, развиващ се по повод на отминало престъпно събитие и „облечен“ в съответната процесуална форма, предвидена в НПК, представлява способ за събиране на доказателства, насочен към извличане на информация за обстоятелствата, които са от значение за разследваното събитие. Разпитът позволява да се съберат гласни доказателства по основни въпроси от предмета на доказването, както и да се направи оценка на голяма част от вече събраните доказателствени материали по делото. Чрез него се дава възможност да се очертаят насоките за откриване и събиране на нови доказателствени материали, да се изградят и проверят версии и да се изяснят различни обстоятелства от предмета на доказването.

Особено внимание и значение следва да се отдава на разпита на обвиняемия, тъй като при неговото провеждане може да се извлече ценна информация за установяване на обективната истина. Същевременно той дава възможност да се набавят данни за личността на обвиняемия, както и да се изяснят други обстоятелства, които имат значение за неговата отговорност, включително и относно семейното и имущественото му положение (чл. 102, т. 3 НПК).²⁹⁹

По отношение същността на свидетелските показания в разпоредбата на чл. 117 НПК, законодателят ясно е поставил рамки на обема от информация, която може да бъде приобщена в хода на разпита, а именно: *всички факти, които свидетелят е възприел и които допринасят за разкриване на обективната истина.*

В контекста на съдържанието на горната норма рамката, указваща границите и естеството на свидетелските показания, предполага наличието на два кумулативно свързани признака, които следва да са налице, единият от които има субективен характер – **възприемането** на факти, а другият - обективен – тези факти да **допринасят за обективната истина**.

Същината на **възприемане** на информация, която впоследствие ще добие доказателствено значение, се изразява в протичането на психологичен процес, при който събития, лица и предмети от заобикалящата среда оказват въздействие върху сетивните органи и канали на определено лице. А съобразно редица външни и вътрешни фактори и условия, информацията в различен обем, степен и вид достига до паметта на съответното лице, където се съхранява.

Факторите, които могат да обусловят тази „различност“, са психическо (включително и моментно емоционално) и физическо състояние на лицето, както и следните условия:

- възраст, пол, интелектуално развитие;
- зрителни и слухови възможности за възприемане;
- време от денонощието, осветеност, атмосферни условия и други фоновы събития;
- времетраене на събитията;
- отдалеченост, респ, близост от мястото на събитията;
- фактори, пречатващи процеса на наблюдение и възприемане;
- и не на последно място – отношение на лицето към тези събития, пряко участие в тях и степен на засягане на емоционалната, респ. физическата сфера.

²⁹⁸ Боев, И. Криминалистика, с. 253.

²⁹⁹ Относно друг способ за оценяване на личността на обвиняемия и определяне на съответстващо наказателно въздействие – вж. Антонов, С. Криминологична характеристика на предсъдебния доклад, Русе, 2016.

Необходимо е органите, провеждащи разпита, да разполагат с информация за обстоятелствата, при които свидетелят е наблюдавал, респ. възприел относимите към делото факти, явления и лица, за да могат да отчетат влиянието им в процеса на възприемане.

При всички случаи и независимо от естеството на тези външни въздействия, оказващи влияние върху сетивата на лицето, възприемащо информацията като съвкупност от заобикалящи го събития, неизбежно те се пречупват през личността му.

По един категоричен и задълбочен начин този въпрос е разгледан в изданието „Психология на разпита в предварителното следствие“ на Гайса Доспулов³⁰⁰, където авторът разглежда структурата на съзнанието при формиране на свидетелските показания като комплекс от три групи взаимосвързани психически явления.

- В първата се включват психическите процеси – слухови възприятия, емоционална възбуда, неволно или още спонтанно запомняне, концентрация на вниманието и др.

- Втората група психически явления обхваща психическите състояния – разсеяност, замисленост, настроение, натрапчиво повтарящ се в съзнанието образ, напрежение, загуба на концентрация при възникване на опасна ситуация и др. Тази група явления се отличава с по-голяма продължителност по времетраене от горните.

- Третата – последна група психически явления са най-дълготрайни и константни и включва психическите свойства, т.е. чертите на личността и чертае устойчиви психически формирования, които осигуряват определено ниво на поведение и дейности, типични за определен човек.

Психическите процеси, протичащи на фона на едни или други психически състояния и повтарящи се в хода на изпълнение на отделни действия, способстват за формиране на свойствата на личността, а в контекста на настоящата тема – формиране на свидетелските показания като съвкупност от информационен масив.

Своеобразни стадии в познавателния процес, протичащ от възприемането на значими за делото факти до тяхното обективизиране под формата на даване на свидетелски показания, представлява **съхраняването** на тези факти в човешкото съзнание и тяхното **възпроизвеждане**. След процеса на възприемане на информацията, свързана с разследваното събитие, тази информация се запазва в съзнанието на този, който я е получил и съобразно различни външни и вътрешни фактори остава в съзнанието му. Времето, в което се запазва, както и нейният обем, вид и качество зависят от редица условия, поради което е тактически препоръчително своевременното провеждане на разпит с цел недопускане заличаване на съхранените данни за фактите, които касаещи делото.

Възпроизвеждането на вече получената и съхранена в съзнанието на лицето информация е третият, последен етап от разглеждания когнитивен процес и се състои в представяне на събитията и фактите, относими към предмета на разпита. В този стадий разпитваният вече е подпомаган от разпитващия и именно в резултат на неговите умения, професионализъм и опит се достига до извличане на информацията, съхранена у свидетеля, която в достатъчен обем, вид и качество би допринесла за обективната истина.

Второто условие, визирано в текста на чл. 117 НПК, разкриващ същината на свидетелските показания, се отнася до изискването същите да **допринасят за обективната истина**. Именно изискването за такова допринасяне сочи към диференциране на значимата и относима към предмета на разследване доказателствена информация от цялостния информационен поток, преминал в определен времеви диапазон през възприятията на разпитваното лице. Фактите, които са от значение за делото представляват наличния в съзнанието на разпитвания комплекс от данни, които в определени обем, граници и вид са нужни за разкриване на обективната истина по делото.

³⁰⁰ Доспулов, Г. Психология допроса на предварителном следствии. М. 1976

Криминалистическата теория разделя етапите, през които преминава разпитът, на подготвителен, същински и заключителен. Тези етапи всъщност са относими и към провеждането на всички останали способи за доказване.

Подготвителен етап.

Подготвителният етап включва съчетание от тактически утвърдени действия на разследващите органи, насочени към събиране на информация и определяне на условията, при които разпитът да бъде проведен. Комплексът от тези действия включва:

- Определяне предмета на разпита. В първия, подготвителен етап на разпита, когато се установява и начертава предмета на разпита и обстоятелствата, които ще бъдат изяснени с него, разпитващият е този, който следва да разполага с изходна информация за естеството и вида на фактите, които са от значение за делото и да постави своеобразни граници на обема и вида информация, която следва да бъде получена от предстоящия разпит. При определянето предмета на разпита се държи сметка преди всичко за връзката на свидетеля с разследваното престъпление, с отношението му към него, както и към останалите лица, свързани с престъплението и не на последно място възможността му да види, чуе и запамети развилите се събития. Това предполага разпитващият, съобразявайки се с редица външни фактори, посочени по-горе, както и такива, отнасящи се до личността на разпитваното лице, да определи тематично рамката, в която ще протече разпита.

- Познаване личността на разпитваното лице. В същият този подготвителен етап предварителното познаване на личността на разпитваното лице и оценъчното му отношение както към разследваното събитие, така и към останалите участници в него, е едно от основополагащите условия да протече този разпит успешно и да доведе до желания резултат. Предварителното изучаване на тези елементи и начертаването на своеобразна рамка - план, съобразен с тях, позволява на разпитващия да вземе предвид индивидуалните корелации между само това разпитваното лице и само тази конкретно развила се ситуация. Информационния поток от възприятия, получени от лицето, пречупени през външните влияния и личностовите му особености и връзката му с лица и факти, формира обхвата и предмета на разпита, който разследващият е планирал.

Възможността и способността на едно лице да осъществи психологически контакт с друго (в случая с разпитвания) и да получи от него значим за конкретно наказателно производство обем от информация под формата на свидетелски показания, зависят от различни фактори. Към тях могат да бъдат отнесени професионалната компетентност, опита, комуникативните възможности и личностовите особености на лицето, провеждащо разпита, а не на последно място и неговото отношение към конкретното разследвано събитие, респ. ситуацията, при която са се развили отношенията и действията, подлежащи на установяване и изясняване.

Изложените по-горе специфични особености на личността на основните участници в извършването на разпит (най-вече разпитван - разпитващ) в голяма степен формират изхода, резултата от провеждане на разглеждания способ за доказване в наказателното производство.

- Време на провеждане на разпита. Друг важен момент от подготовката на разпита е определяне на времето за неговото провеждане. Извършването на тази преценка следва да бъде съобразено с редица фактори, а именно: преценка за необходимостта от провеждане на разпита като „неотложно действие“; особености на личността на лицето, което ще бъде разпитано и неговото психофизическо състояние към момента; естеството на разследваното престъпно посегателство; степента и вида на засягане личността или имуществената сфера на лицето, което ще бъде разпитвано, от извършеното престъпление; съобразяване с останалите действия по разследване и преценка за тактическата необходимост за провеждането на разпита, отнесено към тези действия, вкл. към останалите разпити; други.

- Място на разпита. Особено значение за успешното провеждане на разпита и постигане на набелязаните цели, отнесено към неговата подготовка и планиране, заема и мястото, на което той се провежда. Местоизвършването на разпита най-често се провежда

в работното помещение на разследващите органи, но съобразно конкретната следствена ситуация, средата, в която се е развило престъпното събитие и неговото естество, както и други обстоятелства, няма процесуални или тактически съображения, които да препятстват провеждането на разпита (най-вече на свидетел) на мястото, където е извършено престъплението, респ. в района до и около него, в дома на свидетеля, в болнично заведение, където той е настанен, офис, учреждение и др. И тук разследващият орган трябва прецизно да съобрази естеството на отминалото престъпно събитие и степента и вида на отражение, които са оказали влияние на лицето, което предстои да бъде разпитано, след което тези обстоятелства, отнесени към личността му и конкретната следствена ситуация, да доведат до правилната и тактически уместна преценка за мястото, на което да бъде проведен разпитът.

- Участници в разпита. Изборът на лицата, които ще участват в провеждането на разпита, е следващата особеност, която провеждащият разпит трябва да съобрази преди да пристъпи към същинското му извършване. При провеждане на разпит на свидетел, когато не са налице особените хипотези, предвидени в НПК, това следствено действие се провежда между разпитван и разпитващ. Хипотезите, предвидени в наказателно-процесуалния ни закон като особени, разглеждат изключения, отнесени към личността на свидетеля, а именно: разпит на малолетен и непълнолетен, на свидетел, който не владее български език или такъв, който е глух или нем. При наличие на свидетели, попадащи в тези категории, законът предвижда присъствието при провеждане на разпита на родител/педагог/психолог (съобразно възрастта и извършване на преценка от провеждащия разпита), респ. преводач или тълковник. За останалите случаи, когато разпитваният притежава особено качество – свидетелят е с тайна самоличност и е служител под прикритие, НПК предвижда особен ред на реализиране на процедурата, без да изисква привличане на допълнителни участници. При разпита на обвиняем наказателно-процесуалните изисквания включват присъствието на защитник в случаите, когато това е задължително.

Същинският етап на провеждане на разпита преминава през две основни фази – първата, при която информацията, представена от разпитваното лице се излага под формата на свободен разказ, а втората – на поставяне на въпроси, респ. получаване на отговори.

Преди пристъпване към същинския етап на разпита, при спазване изискването на чл. 139 ал. 1 НПК да бъде установена самоличността на свидетеля, както и отношенията му с обвиняемия и с другите участници в производството, органът, провеждащ разглежданото действие по разследване, задължително разяснява на разпитваното лице правата и задълженията на свидетел, които произтичат от разпоредбите на наказателно-процесуалния ни закон.

С „пожелателен“ тон, в ал. 3 на чл. 139 НПК, законодателят е предвидил даването на обещание от страна на свидетеля, че добросъвестно и точно ще изложи всичко, което знае по делото.

Едва след тези, предхождащи основната фаза на разпита, процесуални изисквания, може се пристъпи към реализиране на същинското събиране на информация чрез даването на възможност за излагане на относимата към делото информация под формата на свободен разказ. В наказателно процесуалния ни закон разглежданата възможност за разпита при свидетел е предвидена в нормата на чл. 139, ал. 5.

В българската наказателно-правна теория няма изведено тълкуване на понятието „свободен разказ“, отнесено към провеждането на разпита в наказателния процес. Разглежданата фаза на разпита, т.е. неговата „свободна форма“ може да се определи като своеобразна възможност, като дадена от правоохранителните органи „свобода“ на лицето да възпроизведе фактите и обстоятелствата, релевантни за делото, които то е възприело, като ги пресъздаде в хронологичен вид, по обем и начин, избрани от самото него.

Свободният разказ позволява по-пълноценно да протече възпроизвеждането и по-лесно да се разбере позицията на свидетеля и да се постигне по-голяма психологическа връзка и последователност на информацията. Същността на тактическото изискване при

свободния разказ разпитващият да не прекъсва свидетеля, освен когато той явно се отклонява от предмета на разпита, сочи към няколко особености, които следва да бъдат обсъдени, а именно:

Фазата на свободния разказ е онзи момент, в който разпитващият най-често осъществява първия задълбочен визуален и вербален контакт с разпитваното лице и извършва преценка за отношението му към отминалите разследвани събития. Това дава възможност на разследващия „да изучи“ свидетеля, оценявайки достоверността на изнесената информация, както от нейния смисъл и значимост за предмета на делото, така и от изразните средства, които последният използва, начина, по който описва събитията и лицата, свързани с тях, и не на последно място, личното му отношение към тези събития и лица.

Даването на възможност на свидетеля да изложи възприятията си по начин, в обем и с изразни средства, каквито той намери за най-подходящи, позволява на разпитвания да мисли, че може сам да постави границите на информационния поток от данни, който представя. Тази „свобода“ всеки разпитван използва съобразно отношението си към отминалото събитие и лицата, свързани с него, а след като вече разполага с изходната информация, обсъдена по-горе разпитващият извършва преценка за отношението на свидетеля към случилото се, респ. оценява степента на истинност и достоверност на изложеното.

Тактическото изискване свидетелят да не бъде прекъсван през време на разпита в неговата „свободна“ фаза е обусловено от опасността той при едно такова прекратяване на информационния поток, излаган от разпитваното лице, да се пресече логическата последователност на обема от факти и събития или да се внесе смут и притеснение, че казаното до момента е погрешно и неправилно. Единствената възможност разказът на разпитвания да бъде прекъсван в неговата свободна фаза се дава в случаите, когато свидетелят умишлено или не се отклонява от същността на предмета на разпита и явно излиза от конкретиката на разследваните събития. В тези случаи разследващият може само да дава насоки за темата на разказа и тактично да „връща“ разпитвания в границите на относимите към предмета на разпита факти.

Следващата фаза от същинския етап на провеждането на разпита се състои в поставянето на въпроси и получаването на отговори. Законодателят не е поставил рамки, указващи вида и естеството на въпросите, поставяни на свидетел, а препраща към нормата на чл. 138, където в ал. 5, регулираща разпита на обвиняем, се съдържа изискването „въпросите да бъдат ясни, конкретни и свързани с обстоятелствата по делото“, както и „да не подсказват отговори или да подвеждат към определен отговор“.

Анализът на посочената норма позволява да бъдат лимитирани по вид и обхват въпросите, които могат да се поставят на разпитваното лице по следния начин:

Ясни – въпроси, начертани с разбираеми изразни средства и достъпни за разпитваното лице;

Конкретни са въпросите, които са пряко свързани с обстоятелствата и фактите от предмета на разпита или до отделни детайли, свързани с тях;

Свързани с обстоятелства по делото въпроси са тези, които не притежават абстрактен смисъл и не излизат от границите на относимите към предмета на разпита факти и данни

Да не подсказват отговор. Изискването в хода на разпита да не бъдат поставяни въпроси, които подсказват отговор, е насочено към ограничаване използването на прийоми за извличане на информация от разпитвания посредством „подаването“ на отделни части от очакван речеви резултат. Въпросите, подсказващи отговор, предварително начертават целения резултат и именно по тази причина върху използването им е наложен запрет от законодателя.

Въпросите да не са подвеждащи е последното процесуално ограничение, съдържащо се в НПК, и се отнася до ограничаване използването на похвати от страна на разпитващия, с които той води в определена посока, респ. с определен търсен резултат, поставяните

въпроси. По този начин, освен че получената от свидетеля информация се деформира, се създава опасност от пропускане или загуба на информация, съдържаща данни за действително развили се събития или настъпили факти, които са от значение за делото и по-нататъшната работа по него.

Вида на въпросите, които могат да бъдат поставени в разглежданата втора фаза от същинския разпит, криминалистическата теория разглежда в няколко категории: допълващи, уточняващи, напомнящи, разясняващи и контролни. Конкретно използваният вид на поставения въпрос следва да е съобразен с естеството и необходимостта на информацията, която се търси от разпитвания в хода на разпита.

Последният, трети етап от разпита, е заключителният и обхваща въвеждането на събраната информация от проведения разпит в протокол, изготвен по реда на НПК, прочитането на показанията от свидетеля, който ги е дал и полагаането на подписи в този протокол от участниците в разпита.

Оценката на събраната доказателствена информация и нейната проверка са част от този заключителен етап. Извършването им обаче не е еднократен акт, а продължителен и траен процес, който протича в съчетание с анализа и оценката на останалите събрани доказателства в хода на разследването.

Разпитът на свидетел в досъдебната фаза на наказателното производство е един от най-често използваните способи за събиране на доказателства. Правилното, умело и съобразено с конкретиката на делото провеждане на разпит, води до успешно реализиране на целените и предвидени в НПК резултати в процеса на разследване на престъпления.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Антонов, С. Криминологична характеристика на предсъдебния доклад, Русе, 2016;
- [2] Боев, И. Криминалистика, С. Албатрос, 2002;
- [3] Вакарелски, И. Криминалистика, С. Наука и изкуство, 1978;
- [4] Доспулов, Г. Психология допроса на предварителном следствии. М. 1976
- [5] Саранов, Н. Българско наказателно-процесуално право, Том I. С. Художник, 1934.

За контакти:

Д-р Невена Русева, Катедра “Наказателноправни науки и сигурност”, Юридически факултет, Русенски университет “Ангел Кънчев”, e-mail: nruseva@uni-ruse.bg